

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าศิลปกรรมของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา 2) ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา และ 3) สร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการศึกษา 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกระบวนการวัฒนธรรม คุณค่าศิลปกรรม แนวคิดทัศนคติ ความผูกพันกับชุมชน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนววัฒนธรรม เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวแล้วจึงสรุปเป็นแนวคิดเพื่อใช้เป็นกรอบในการเก็บข้อมูลสนามได้ประเด็น 2 แนวคิด คือ แนวคิดคุณค่าศิลปกรรม แนวคิดทัศนคติและความผูกพันกับชุมชน ขั้นตอนที่ 2 เป็นการศึกษาข้อมูลสนาม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บข้อมูลในชุมชน 2 แห่งคือ ชุมชนบ้านแก้ว และชุมชนทุ่งไผ่ (นามสมมุติ) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal - PRA) ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก และตรวจสอบข้อมูลสนามตลอดระยะเวลาที่อยู่ภาคสนามและตรวจสอบครั้งสุดท้ายด้วยการสนทนากลุ่มนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการจัดกลุ่มข้อมูลและจำแนกประเภทข้อมูล เพื่อศึกษาหาคุณค่าศิลปกรรมในชุมชนและหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลในการทำงานขั้นที่ 3 คือการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนแล้วจึงนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 4 ท่าน ตรวจสอบให้คำแนะนำเพื่อให้รูปแบบมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และในขั้นที่ 4 ได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนสรุปเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 คุณค่าศิลปกรรมในชุมชนวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา
- ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน
- ตอนที่ 3 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมและการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 คุณค่าศิลปกรรมในชุมชนวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา

จากการศึกษาคุณค่าศิลปกรรมในชุมชนบ้านแก้วและชุมชนทุ่งไผ่ที่มีวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา
ปรากฏคุณค่าศิลปกรรม ดังนี้คือ

1. คุณค่าด้านวัฒนธรรม

1.1 ด้านประวัติศาสตร์

ชุมชนวัฒนธรรมจะปรากฏคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ที่ทำให้ชุมชนปัจจุบันตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนและเครื่องปั้นดินเผาว่ามีคุณค่าทางโบราณคดี ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในด้านการค้า ความนิยม ทัศนคติ ความเป็นมาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษ วิวัฒนาการของวิธีการผลิต อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีต่อกัน และใช้เป็นดัชนีเปรียบเทียบอายุชุมชน เพื่อยืนยันความเจริญในระดับวัฒนธรรมและความเป็นเอกราชของชาติ อีกทั้งเป็นมรดกส่วนรวมของมนุษยชาติที่ช่วยกันสร้างให้เกิดอารยธรรมขึ้น อันจะเป็นสิ่งเชื่อมโยงและผูกพันมนุษย์ต่างเชื้อชาติและต่างยุคสมัยไว้ด้วยความศรัทธาร่วมกัน

1.2 ด้านภูมิปัญญาช่างปั้น

ภูมิปัญญาช่างปั้นเกิดจากการเรียนรู้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นต้นแบบที่มีคุณค่าด้านความงามหรือการใช้สอยที่มีความหมายต่อตนเองเชิงประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดความรัก ความพอใจ และมีความสุขต่อคุณค่าดังกล่าว จึงเกิดการเรียนรู้ จดจำ และตั้งใจผลิตตามแบบอย่างบรรพบุรุษจนเกิดเป็นทักษะเฉพาะตน แต่ถ้าการเรียนรู้และการผลิตผิดแผกไปจากดั้งเดิมการเรียนรู้และการผลิตจะแปรผันตามความรู้ใหม่ที่แพร่เข้าไปในชุมชน ทำให้ไม่เกิดภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตน

2. ด้านสุนทรียภาพและจริยธรรม

2.1 ความงามตามแนวปรัชญา

คุณค่าศิลปกรรมด้านสุนทรียภาพตามแนวปรัชญาเกิดจากคุณลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาว่าถ้ามีประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงภูมิปัญญามรดกที่มีเอกลักษณ์ และชุมชนนำความรู้ดังกล่าวมาเป็นแนวในการทำงานและตัดสินใจความงาม ชาวบ้านจะมีการรับรู้ความงามตามแนวปรัชญาสัมพัทธนิยม แต่ถ้าเครื่องปั้นดินเผาไม่มีประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้เชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน คุณค่าความงาม

จะแปรเปลี่ยนไปตามคุณลักษณะของวัตถุ เช่น เป็นความงามตามแนวธรรมชาตินิยมที่เน้นความงามอยู่ที่วัตถุเอง

2.2 ความงามตามแนวคิดปกรม

ชุมชนให้ความสำคัญกับความงามตามหลักการออกแบบทางศิลปกรรมด้วยการพิจารณาองค์ประกอบทางศิลปะ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง สวรรยา สี พื้นผิว โดยคำนึงถึงสัดส่วน เอกภาพ ความเหมาะสมกับภาษาของแต่ละแบบ ความประณีตในการทำงาน หากเป็นตุ๊กตาจะปั้นเลียนแบบธรรมชาติด้วยการถอดทอนรูปทรง ไม่เน้นรายละเอียดแต่รับรู้ในภาพรวมด้วยความรู้สึก ว่าคล้ายกับสิ่งที่ปั้นนั้น

2.3 ความงามตามแนวจริยธรรม

ชุมชนให้คุณค่ากับเครื่องปั้นดินเผาว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกิดความศรัทธาในฝีมือ จิตใจ และวิถีชีวิตของช่างในอดีตจนยึดถือเป็นแนวทางในการผลิต ปรับจิตใจและการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับบรรพบุรุษ ตลอดจนให้คุณค่าเครื่องปั้นดินเผาที่มีความหมายคือจิตใจและชุมชนด้วย ในขณะที่เดียวกันถ้าชุมชนได้รับกระแสการผลิตตามแบบอย่างสังคมภายนอกทำให้คุณค่าด้านภูมิปัญญาดั้งเดิมจะแปรเปลี่ยนไปเป็นการให้คุณค่าทางรายได้แทน

3. ด้านบุคลิกภาพและอารมณ์

ชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามวิถีพื้นบ้านที่มีอิสระในการทำงานจะเกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน มีความสุข สมาธิ ปลื้มใจ มีกำลังใจ ใจเย็น มีอิสระ มีสุนทรียะในจิตใจ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความสามารถ อีกทั้งสังคมภายนอกให้การยอมรับส่งผลให้ชุมชนมีสุขภาพจิตดี แต่ถ้าชาวบ้านผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยความเร่งรีบและไม่มีความอิสระในการทำงาน จะทำให้รู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่า สังคมภายนอกบีบบังคับชุมชนให้ผลิตตามความต้องการของคนส่งผลให้ชุมชนมีสุขภาพจิตไม่ดี

4. ด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางศิลปกรรม

4.1 พฤติกรรมการเรียนรู้

ชุมชนที่รักษาสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของตนเอง เมื่อเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้นำ เรียนรู้ด้วยตนเอง จากเครือข่าย และจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งในและนอกชุมชน

จะเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน หากชุมชนไม่มีแหล่งเรียนรู้ และไม่มีความรู้ของตนเอง เมื่อต้องเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นจะไม่เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและจะมีลักษณะพึ่งพาความรู้ผู้อื่น

4.2 เนื้อหาการเรียนรู้ : การเรียนรู้เชิงบูรณาการ

4.2.1 การเรียนรู้แบบสหวิทยาการ

ชุมชนที่มีพื้นความรู้ของตนเองจะเกิดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ โดยใช้สหวิทยาการประสานความรู้ที่องถึนกับความรู้ของสังคมภายนอก และความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับความรู้ทางศิลปะในลักษณะเสมอภาคพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่ถ้าชุมชนไม่มีพื้นความรู้ของตนเองจะเกิดการเรียนความรู้ใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ชุมชนพึ่งพาความรู้ใหม่ที่ไม่ใช่ความรู้ของชุมชนเอง

4.2.2 การคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

ชุมชนที่มีการประมวลความรู้ (พุทธิพิสัย) ของตนประสานกับความสามารถในการผลิต (ทักษะพิสัย) จนสามารถแก้ปัญหาการทำงานได้ด้วยตนเองจะก่อให้เกิดทัศนคติ (จิตพิสัย) ที่ดีต่อตนเองและชุมชน หากชุมชนไม่มีการประมวลความรู้ของตนกับความสามารถในการผลิต จะไม่สามารถแก้ปัญหาการทำงานได้ด้วยตนเอง ไม่ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเองและชุมชน

5. ด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางสังคม

5.1 ทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

ชุมชนที่มีกิจกรรมทางศิลปกรรมอย่างต่อเนื่องบนความรู้เดิมของตน ก่อให้เกิดกลุ่มสังคมช่วงป็นที่มีทัศนคติในแนวทางเดียวกันที่ส่งผลถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ สืบทอดความรู้ของคนเป็นงานที่สร้างรายได้ ประกอบกับสังคมภายนอกให้การยอมรับและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนจะสร้างความพึงพอใจ ภูมิใจและรู้สึกว่าตนเองมีศักดิ์ศรีมากขึ้น จนเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกและความผูกพันกับกลุ่มและชุมชนของตน หากชุมชนใดมีกิจกรรมทางศิลปกรรมที่อาศัยความรู้จากสังคมภายนอก จะก่อให้เกิดกลุ่มสังคมที่หลากหลาย ส่งผลถึงการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำ การถ่ายทอดความรู้เปลี่ยนแปลงตามความรู้ใหม่ ไม่มีการสืบทอดความรู้ของชุมชน สังคมภายนอกจะควบคุมการมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชนด้วยการจ้างงาน และควบคุมการ

ทำงาน สร้างความไม่พึงพอใจ ไม่ภูมิใจ และรู้สึกว่าตนเองไม่มีศักดิ์ศรี จนเกิดทัศนคติในเชิงลบ และไม่ผูกพันกับกลุ่มและชุมชนของตน

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและ ความผูกพันกับชุมชน

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง

1.1 เกียรติภูมิแห่งตนในบริบทรวม

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองภายใต้แนวคิด เกียรติภูมิแห่งตน พบว่า คุณค่าทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาบรรพบุรุษส่งผลต่อความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้มีวัฒนธรรม มีคุณค่า มีความหมาย และมีความภูมิใจตนเองที่สามารถผลิตงานศิลปกรรมได้ อีกทั้งยังตระหนักถึงการควบคุมอารมณ์ จิตใจ การดำเนินชีวิตให้เหมือนบรรพบุรุษเพื่อจะได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้งดงามมีคุณภาพ และยังรู้สึกอยากถ่ายทอดความรู้สู่รุ่นต่อไป แต่ถ้าชุมชนไม่รู้สึกระหนักในคุณค่าเครื่องปั้นดินเผาและชุมชนดั้งเดิม จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ จึงไม่เกิดความรู้สึกในการผลิตงานให้มีคุณภาพตามแบบอย่างดั้งเดิม และไม่รู้สึกว่าจะต้องถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมสู่คนรุ่นต่อไป

1.2 เกียรติภูมิแห่งตนในบริบทเฉพาะ

เมื่อผลิตสืบต่อมาจนเกิดความชำนาญจะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ อีกทั้งการสร้างงานที่มีอิสระตามความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง ก่อให้เกิดความสุขสบายใจ เพลิน มีสมาธิในการทำงาน รู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน ประกอบกับสังคมภายนอกยกย่องทำให้เกิดความรู้สึกมีศักดิ์ศรีมากขึ้น แต่ถ้าหากไม่สามารถดำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมไว้ได้ และต้องทำงานด้วยการถูกบังคับความคิดและผลิตด้วยความเร่งรีบ ต้องใช้ความอดทนในการทำงาน จะไม่ก่อให้เกิดความสุขขณะทำงาน ไม่รู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของผลงาน ความภูมิใจในความคิดของตนเองลดลงแต่ยังคงมีความภูมิใจในทักษะฝีมือตนเอง

ด้านภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชนเกิดจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบพื้นบ้านที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาชุมชน และความงามเชิงประณีตศิลป์ซึ่งตอบสนองของความพึงพอใจด้านจิตใจและภูมิปัญญา การค้าของชุมชนจึงมีจำนวนไม่มาก รายได้ชุมชนเป็นแบบพอเพียง ซึ่งชุมชนมีความพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจของตน แต่ถ้าการผลิต

เป็นแบบกึ่งอุตสาหกรรมที่มุ่งปริมาณมาก ตอบสนองความต้องการใช้สอยของประชาชนทั่วไป ทำให้ชุมชนมีรายได้สูงตามความต้องการของตลาด ชุมชนมีความพอใจฐานะของคนแต่ไม่พอใจการแข่งขันที่มีมากเกินไป

ด้านสภาพความเป็นอยู่ถ้าชุมชนที่มีความเชื่อและตระหนักในคุณค่าวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จะมีวิถีชีวิตที่สงบ เรียบง่าย มีสำนึกร่วมกัน สังคมภายนอกที่ตระหนักคุณค่าชุมชนจะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ชุมชนและให้การยกย่องชุมชน ทำให้ชุมชนมีความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตน ในขณะที่ชุมชนที่ไม่มีความเชื่อและตระหนักในวิถีชีวิตดั้งเดิม ไม่เกิดสำนึกร่วมกัน จะเกิดการผันแปรวิถีชีวิตตามกระแสสังคมภายนอกจนเกิดความหลากหลายภายในชุมชน ชุมชนจะเป็นแหล่งผลประโยชน์ทางการค้าที่ก่อให้เกิดภาวะชนชั้นขึ้น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับความผูกพันกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับความผูกพันกับชุมชนภายใต้กรอบวิเคราะห์ด้านสภาพความเป็นอยู่ ด้านสถานภาพข้างขึ้น และด้านผลตอบแทน มีข้อสรุปดังนี้

2.1 ด้านสภาพความเป็นอยู่

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนมีส่วนในการสร้างความผูกพันกับชุมชน ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนนานจะมีการเรียนรู้การทำงานและการมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชนมากก่อให้เกิดความผูกพันต่อกลุ่มและชุมชนสูง ผู้ที่อยู่อาศัยในภายหลังหากมีการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนทำให้เกิดความสามารในการทำงานและแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มจะก่อให้เกิดความผูกพันได้เช่นกัน แต่ถ้าไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน จะไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มใหญ่ทำให้ความผูกพันน้อยลง

ในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมพบว่าผลกระทบต่อความผูกพันกับชุมชน เนื่องจากสถานภาพข้างขึ้นก่อให้เกิดการสร้างงานที่มีรายได้และมีบทบาทในชุมชน ทำให้เกิดความพึงพอใจต่อตนเองและชุมชน แต่ถ้าการสร้างงานมีแต่เพียงรายได้ ชาวบ้านไม่มีบทบาทในกลุ่มของคนจะทำให้ความพึงพอใจชุมชนลดลง คงมีแต่ความพอใจที่ตนเองสร้างงานได้

ด้านความเชื่อมโยงทางสังคมพบว่ามีผลต่อความผูกพันกับชุมชนสูง เนื่องจากชุมชนมีการเชื่อมโยงทางความคิดมาจกบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบัน มีความผูกพันกับบรรพบุรุษ ประกอบกับมีการเชื่อมโยงการทำงานเป็นกลุ่มทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในชุมชนสูง

แต่ถ้าชุมชนไม่มีการเชื่อมโยงทางความคิดมาจากบรรพบุรุษ และไม่เกิดร่วมมือในกลุ่มจะทำให้ความผูกพันกับชุมชนน้อยลง

2.2 ด้านสถานภาพข้างป็น

การก้าวไปสู่สถานภาพในชุมชนพบว่ามีส่วนสร้างความผูกพันกับชุมชน เนื่องจาก การเป็นข้างป็นในชุมชนเกิดจากการใช้ประสบการณ์ที่เป็นพื้นความรู้เดิมของคน ทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ที่มีแนวคิดเดียวกัน ทำให้เกิดความคุ้นเคยต่อการทำงานส่งผลให้ก้าวไปสู่สถานภาพข้างป็นได้ สะดวกรวดเร็ว แต่ถ้าไม่อาจใช้ความรู้เดิมสร้างความคุ้นเคยในการทำงานและเพื่อนร่วมงานได้ ทำให้ปฏิบัติสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและชุมชนจะน้อยลง ในทำนองเดียวกันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสถานภาพในชุมชนก่อให้เกิดความผูกพันกับชุมชน เนื่องจากมีเมื่อข้างป็นทำงานของตนแล้วจึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชน ทำให้ไม่รู้สึกว่าคุณอยู่เพียงลำพังแต่มีผู้ให้ความช่วยเหลือกัน ส่งผลถึงความผูกพันกับกลุ่มและชุมชน แต่ชุมชนใดทำงานตามลำพังโดยไม่มีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่ จะไม่เกิดความผูกพันกับชุมชน

2.3 ด้านผลตอบแทน

ผลตอบแทนทางสังคมมีผลต่อความผูกพันต่อชุมชน เนื่องจากชุมชนเกิดความรู้สึกภูมิใจในประวัติศาสตร์ชุมชนที่สามารถสืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบันและพึงพอใจต่อการทำงานที่ให้คุณค่าทางจิตใจแก่คน หากชุมชนมีประวัติศาสตร์แต่ไม่เกิดคุณค่าต่อวิถีชีวิตปัจจุบัน และการทำงานไม่ส่งผลต่อคุณค่าทางจิตใจ ความรู้สึกที่เป็นพันธะทางจิตใจร่วมกันจะไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อย ส่วนผลตอบแทนทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดความผูกพันต่อชุมชน เนื่องจากชุมชนมีรายได้จากการทำงานไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงานในชุมชน ถ้าการทำงานที่มีรายได้สูงแต่ต้องพึ่งพาผู้อื่นทางความคิด จะไม่ก่อให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน

ตอนที่ 3 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนเกิดจากบริบททางสังคมและการทำงานในชุมชน ในขณะที่คุณค่าทางศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติต่อตนเองจะก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับชุมชนพร้อมกันไปด้วย และมักเป็นไปใน

แนวทางเดียวกัน กล่าวคือ หากชุมชนใดมีการเรียนรู้ร่วมกับผู้นำเพื่อทำกิจกรรมทางศิลปกรรมภายใต้ ความรู้ของชุมชนทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจถึงที่ตนเรียนรู้ จนเกิดเป็นสำนึกร่วมของชุมชนที่ตนเองมี ความคุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต เมื่อชุมชนเรียนรู้แล้วจึงสืบทอดความรู้ของตนเป็นกิจกรรมทางศิลปกรรมที่ เกิดขึ้นจากความรู้ความสามารถของชุมชน สร้างคุณค่าและความหมายต่อตนเอง ก่อให้เกิดบุคลิกภาพ และอารมณืที่ดีตามวิถีชีวิตของตน ชุมชนจึงมีความรู้สึกมีอิสระในการทำงาน เกิดพฤติกรรมทาง สังคมที่เป็นไปตามคตินิยมของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเชื่อมั่นและยอมรับในพฤติกรรมที่เกิดขึ้น การดำรงอยู่ของชุมชนจึงเกิดความสมดุล ชาวบ้านมีเสถียรภาพในการดำเนินชีวิต มีความสุข ในการทำงานที่สร้างรายได้จากความรู้ความสามารถของตนเอง จึงเกิดเป็นความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอิสระที่น่าตนเองได้ จนรู้สึกภูมิใจและมีเกียรติภูมิแห่งคน ที่เป็นทัศนคติต่อตนเองเชิงบวก และในขณะเดียวกันชุมชนมีการผลิตสืบต่อมาแบบพื้นบ้านที่ไม่เร่งรีบ ผลงานมีคุณภาพ และมีคุณค่าด้านฝีมือของช่างปั้นแต่ละคนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของ บรรพบุรุษ จึงเป็นที่ยอมรับของตลาด การค้ากับสังคมภายนอกจึงเกิดคุณภาพและจริยธรรมทางการค้า มีเศรษฐกิจแบบพอเพียง มีวิถีชีวิตเรียบง่าย การใช้ทรัพยากรน้อยก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี ทำให้วิถีชีวิตชุมชนไม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกินไป ชาวบ้านมีการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและ ปรับตัวได้ และดำรงอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกัน พึ่งพากัน มีศรัทธาต่อกัน จนเกิดเป็น ความพอใจชุมชน รู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

ในทางตรงกันข้าม หากชุมชนใดมีการเรียนรู้ร่วมกับผู้นำเพื่อทำกิจกรรมทางศิลปกรรมภายใต้ ความรู้ของสังคมนอก ทำให้ชาวบ้านไม่มีความเข้าใจถึงที่ตนเรียนรู้อย่างชัดเจน จึงไม่เกิดเป็น สำนึกร่วมหรือคตินิยมของชุมชนที่ตนเองมีความคุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต เมื่อชุมชนเรียนรู้ความรู้ใหม่ สร้างเป็นกิจกรรมทางศิลปกรรมขึ้น จึงไม่เกิดคุณค่าและความหมายต่อตนเอง ก่อให้เกิดบุคลิกภาพ และอารมณืที่แปรตามวิถีการผลิตของความรู้ใหม่ หากความรู้ใหม่เป็นวิถีผลิตเร่งรีบ ควบคุมความคิด และการทำงาน ชุมชนจะรู้สึกไม่มีอิสระในการทำงาน เกิดพฤติกรรมทางสังคมที่แปร ไปตามวิถี เร่งรีบและหลากหลายของระบบการผลิตแบบใหม่ ทำให้ชุมชนรู้สึกไม่เชื่อมั่นและไม่ยอมรับใน พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจึงเกิดการวางเฉยต่อกิจกรรมทางสังคม การดำรงอยู่ของชุมชนไม่เกิดความสมดุล ชาวบ้านมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีความสุขในการทำงานที่เร่งรีบและถูกควบคุม ไม่สามารถใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานอย่างแท้จริง แม้จะมีรายได้จากการจ้างงานแต่จะไม่ มั่นใจในการดำเนินชีวิต ที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นและเป็นผู้ทำตามสิ่งที่ผู้อื่นบอกเสมอ จนรู้สึกไม่ภูมิใจและ ไม่มีเกียรติภูมิแห่งคน ที่เป็นทัศนคติต่อตนเองเชิงลบ และในขณะเดียวกันชุมชนมีการผลิตตาม ความรู้ใหม่เชิงพาณิชย์ซึ่งเร่งรีบและผลิตจำนวนมาก ทำให้ผลงานไม่มีคุณค่าด้านช่างฝีมือแต่มี มาตรฐานเดียวกันซึ่งเกิดจากระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ช่างปั้นไม่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า ด้านภูมิปัญญา ผลงานที่ออกมาจึงมีคุณค่าต่อหน่วยค่า ช่างต้องผลิตจำนวนมากเพื่อจำหน่ายใน

ปริมาณมาก ส่งผลต่อคุณภาพสินค้าลดลง การค้ากับสังคมภายนอกจึงไม่เกิดดุลยภาพและจริยธรรมทางการค้า ชุมชนมีเศรษฐกิจผันแปรตามตลาด มีวิถีชีวิตเร่งรีบ การใช้ทรัพยากรมากก่อให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมและมลภาวะ ทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผู้อพยพเข้ามาในชุมชนจำนวนมาก ชาวบ้านปรับตัวไม่ได้ ต่างคนต่างอยู่และเกิดการแข่งขันทางการค้า จนเกิดเป็นความไม่พอใจชุมชน ไม่รู้จักเป็นเจ้าของและไม่ผูกพันกับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบคุณค่าศิลปกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน สามารถอภิปรายผลได้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. คุณค่าศิลปกรรมกับการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน
2. การศึกษากับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. คุณค่าศิลปกรรมกับการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน

จากการวิจัยที่ค้นพบคุณค่าศิลปกรรมนำมาเป็นหัวข้อการอภิปรายคือ การเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.1 การเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลทั้งสองแห่งพบว่าการเรียนรู้ในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน โดยมีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1.1.1 เรียนรู้อะไร

จากการศึกษาพบว่าชุมชนทั้งสองแห่งมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา กล่าวคือ ชุมชนบ้านแก้วเรียนรู้คุณค่าและการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกที่มีประวัติศาสตร์ มีความงามทางศิลปกรรม มีความหมายต่อชุมชนและผลิตสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ในขณะที่ชุมชนทุ่งไผ่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านที่มีประวัติศาสตร์เช่นกัน แต่มีการผลิตตีบต่อมาจำนวนน้อย เพราะชุมชนได้รับอิทธิพลการผลิตจากสังคมภายนอก ทำให้คุณค่าเครื่องปั้นดินเผาเปลี่ยนไปจากสิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นการผลิตเพื่อการค้าคุณค่าที่แตกต่างกันดังกล่าวส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ และคตินิยมของชุมชนคือ ชุมชนบ้านแก้วจะให้ความสำคัญกับจิตใจ เคารพภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่เป็นรากเหง้าของตน ชาวบ้านเลือกศึกษาความรู้ตามแบบอย่างบรรพบุรุษเพื่อรักษาเกียรติภูมิของตนไว้ แต่ชุมชนทุ่งไผ่ให้ความสำคัญกับวัตถุจากการได้รับค่าตอบแทนเป็นทรัพย์สิน ทำให้ชาวบ้านเลือกศึกษาตามความรู้ใหม่โดยทำงานเป็นผู้รับจ้างเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนแรงงาน และมีการสืบทอดความรู้ดั้งเดิมของชุมชนเป็นส่วนน้อย

การเรียนรู้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในวิถีชีวิตดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดยุทธศาสตร์ทางปัญญา ของ ประเวศ วะสี (2538 :8 - 12) ที่กล่าวว่า ปัญญาของชาติเกิดจากการเคลื่อนที่ของสังคมไทยเป็นสังคมที่ล้อมรอบอยู่สามสมัย คือ สมัยโบราณ สมัยใหม่ และหลังสมัยใหม่ ความเป็นสมัยโบราณเริ่มตั้งแต่กำเนิดประเทศมาในประวัติศาสตร์ เป็นช่วงยาวนานที่สุดมีการเปลี่ยนแปลงช้า ประชาชนถูกหล่อหลอมด้วยสภาพแวดล้อมและสังคมจิตลักษณะ (mentality) เป็นสิ่งที่หล่อหลอมมายาวนาน จึงเหนียวแน่นเปลี่ยนแปลงยาก ยุคที่สองเป็นยุคสมัยใหม่ที่เพิ่งเริ่มเข้ามาประมาณ 100 ปี เป็นช่วงสั้นมากในประวัติศาสตร์สังคมไทย แต่สร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้เทคโนโลยีตะวันตกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบชนบทชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงจากสังคมเล็กมาเป็นสังคมใหญ่ในเวลาอันสั้น ยุคที่สามเป็นยุคหลังสมัยใหม่เป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่ทำให้สังคมเชื่อมเป็นโลกเดียวกัน สังคมประสบการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทุกทาง มิติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เปลี่ยนอย่างสิ้นเชิง จากสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมเล็กที่เคลื่อนที่ช้า มาเป็นสังคมใหญ่ที่มีความเร็วสูง จนปรับตัวไม่ทัน ก่อให้เกิดความเครียดในจิตใจ สังคมไทยยังไม่มี การปรับขนาดของจิตใจจากเล็กเป็นใหญ่และจัดระบบการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ไม่ว่าจะ เป็นระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครอง ระบบความยุติธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบศาสนา และจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ จึงเกิดการผสมผสานกันระหว่างความทันสมัยของวัตถุและความล้าหลังหรือลุ่มสลายของสถาบันทางสังคมและวิถีชีวิตชนบท อีกทั้งยังก่อให้เกิดสังคมที่แยกส่วนออกจากกัน การร่วมมือกันทำความดีแยกกันอยู่เป็นส่วน ๆ แต่ปัจจัยแห่งความไม่ดีเชื่อมโยงเป็นโครงสร้างที่ทำลายระบบสังคมที่ดี การแก้ปัญหาจึงต้องใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุก เพื่อรับกับสิ่งที่เข้ามาใหม่และแก้ปัญหาเก่าควบคู่กันไป โดยการระดมสร้างการแข่งขันทางสติปัญญาของชาติ

การสร้างการแข่งขันทางสติปัญญาของชาติจึงต้องสร้างบนฐานของความจริง สอนสติปัญญาเพื่อความเป็นมนุษย์ไม่ใช่สอนเพียงเทคนิคเพื่อนำไปใช้ซึ่งจะทำให้มนุษย์กลายเป็นเครื่องยนต์กลไก ขาดความเข้มแข็งทางสติปัญญาแห่งชาติ ซึ่งสามารถสร้างได้ด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1) สติปัญญาของคนทั้งหมดที่สามารถสร้างด้วยการให้การศึกษาเพื่อคนทั้งหมด

(education for all) 2) โครงสร้างทางสมอง หมายถึงความเฉลียวฉลาดที่เกิดจากปัจจัยทางชีววิทยาด้านสารารณสุข และปัจจัยทางสังคมด้านสิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดู ครอบครัวจึงเป็นฐานที่สำคัญในการสร้างโครงสร้างทางสมองของชาติ 3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา 4) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่

นอกจากนี้การสร้างสติปัญญายังควรเรียนรู้สิ่งที่เป็นความจริง การสัมผัส ความจริงทำให้ความรู้ในระดับเบื้องต้น เมื่อนำความรู้ในเบื้องต้นมาคิดต่อจะทำให้รู้ความจริงลึกซึ้งขึ้นอีก ถ้ารู้ลึกทำให้เชื่อมโยงความรู้ได้ การเชื่อมโยงความรู้ได้เรียกว่าปัญญา ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้นั้นจิตสำนึกได้ แต่ถ้าหากการเรียนรู้ไม่เน้นความรู้เบื้องต้นที่แท้จริงของตน ทำให้ไม่สามารถคิดเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่ปัญญาได้ การเรียนรู้จึงควรเรียนรู้ให้ถึง 3 ระดับคือ 1) เกิดความรู้ที่มาจากพื้นฐานความรู้จริงของตน 2) เกิดปัญญาที่มาจากเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ได้ และ 3) จิตสำนึกที่เกิดจากการเข้าใจตนเองที่สัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างไร ซึ่งจะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกต้อง การบรรลุการเรียนรู้ทั้งสามระดับด้วยการบูรณาการเชื่อมโยงความรู้จะก่อให้เกิดจริยธรรมทางสังคม หากการเรียนรู้ยังเป็นแบบแยกส่วน จะไม่ก่อให้เกิดปัญญา ความรู้ที่มากขึ้นแต่รู้เฉพาะส่วนจึงนำไปสู่ภาวะวิกฤติทางสังคม —

จากผลการวิจัยที่พบว่าชุมชนบ้านแก้วมีการเรียนรู้ฐานความรู้ที่เป็นความจริงของตน ประกอบกับมีบริบทแวดล้อมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการผลิตอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีการถ่ายทอดความรู้จากผู้นำ เครือญาติและจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งในและนอกชุมชน ที่ยังคงรักษาความรู้ของตนทั้งด้านภูมิปัญญาความรู้และทักษะ อีกทั้งยังประสานความรู้ดั้งเดิมและการค้นคว้าให้เกิดความรู้ใหม่ในการทำงานได้ด้วยตนเองจนเกิดเป็นปัญญาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อตนเองและชุมชน ก่อให้เกิดจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน แต่ชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อภาพกว้างของสังคม ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้และการพัฒนาในพื้นที่จำกัด จึงควรให้มีการศึกษาความรู้สังคมภายนอก สร้างสมดุลการเรียนรู้ทั้งความรู้ในชุมชนและนอกชุมชน แต่ยังคงมีลักษณะเฉพาะตนเพื่อสร้างศักยภาพชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญต่อสังคมหลังยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ถ้การเรียนรู้ไม่มีการเชื่อมโยงความรู้จริงของตนและรับความรู้ใหม่เข้ามาแบบแยกส่วน กล่าวคือ การนำความรู้เฉพาะด้านวิธีการผลิตดั้งเดิมและการใช้ทักษะฝีมือมาผลิตงาน โดยไม่นำภูมิความรู้ดั้งเดิมมาใช้ในการทำงานตามวิถีชีวิตของตน จึงกลายเป็นความรู้แบบแยกส่วนที่ต้องอาศัยภูมิความรู้ของผู้อื่นแทนภูมิความรู้ของตน ก่อให้เกิดการควบคุมการทำงานที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถสร้างความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง จึงไม่เกิดเป็นปัญญาของชุมชน ชุมชนไม่มีจิตสำนึกต่อตนเอง ไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้ไม่เกิดจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน แต่ชุมชนมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อวิถีชีวิต จึงควรให้มีการศึกษาความรู้สังคมภายนอกมากขึ้น สร้างสมดุล

การเรียนรู้ ศึกษารากฐานความรู้ของคนเพื่อสร้างชุมชนให้มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาความรู้สังคมภายนอก มีอิสระในการดำเนินชีวิตที่มีเกียรติภูมิของตน

1.1.2 เรียนรู้อย่างไร

จากข้อมูลภาคสนามพบว่าการเรียนรู้ ไม่ใช่เรียนรู้จากวัตถุที่รัฐอนุรักษ์ไว้ให้ศึกษาเท่านั้น แต่สังคมยังมีการเคลื่อนไหวไปพร้อมกันทั้งวัตถุและวิถีชีวิต การเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ทั้งกระบวนการความเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนจะก่อให้เกิดปัญญาของชุมชน จากการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ในชุมชนบ้านแก้วเกิดจากการเรียนรู้จากผู้นำที่เน้นด้านชุมชนนิยม มุ่งสร้างมิติทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้การเรียนรู้มีลักษณะควบคู่กันระหว่างการอนุรักษ์วัตถุและการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนด้วย ก่อให้เกิดความรู้ที่เป็นชุมชน โดยมีชาวบ้านอยู่อาศัยในชุมชนที่มีศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตสำนึกร่วมกันที่เกิดจากความเข้มแข็งทางภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ใช้ยุทธศาสตร์ประชาสังคมที่มุ่งเน้นการรวมพลังของทุกฝ่ายในสังคมรวมตัวกันด้วยความรักและเอื้ออาทรกันเพื่อพัฒนาสังคมภายใต้การเรียนรู้ร่วมกัน

การรวมตัวกันด้วยความรักภายใต้การเรียนรู้ร่วมกันนี้เอง เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญยิ่งของความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งปรากฏในคำประกาศปฏิญญาจากการประชุมระดับโลก เรื่องการศึกษาชุมชน ครั้งที่ 7 ที่เน้นองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) spirituality 2) learning 3) management ซึ่ง ตีลาภรณ์ นาคทรพร (2538 : 27-28) ได้ขยายความเพิ่มเติมและวิเคราะห์ในบริบทของสังคมไทยว่า 1) ภูมิปัญญา หมายถึงองค์ความรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกัน 2) การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการศึกษาร่วมคิดแก้ปัญหาของสมาชิกในชุมชน และ 3) การจัดการ หมายถึง กลไกที่ทำให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ การกระจายบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบและการดำรงอยู่ร่วมกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537 : 155-156) กล่าวถึงความเข้มแข็งของชุมชนไทยว่ามีอิสระและพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจที่เลี้ยงตนเองได้ ด้านสังคมที่มีการพึ่งพาอาศัยกันด้วยความมีน้ำใจระหว่างครัวเรือนและด้านวัฒนธรรม ที่ดำรงวัฒนธรรมของตนได้ด้วยการนับถือบรรพบุรุษร่วมกัน นอกจากนี้ ศรีศิลป์ บุญจรัส (2536 : 85) ยังกล่าวว่า ศิลปวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างวัฒนธรรมด้านกระแสนอุตสาหกรรม หากท้องถิ่นเริ่มคะหนักในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของตนและสืบสานในลักษณะที่ไม่ใช่นุรักษ์เพียงอย่างเดียว โดยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เข้ากับวิถีชีวิตร่วมสมัย การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เข้มแข็งจะทำให้กระแสนอุตสาหกรรมอ่อนกำลังลง

นอกจากนี้การเรียนรู้ควรมีลักษณะเชื่อมโยงทั้งคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันด้วยการสร้างแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้ความรู้ของคนทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และด้านเทคนิควิธีการ อันจะสร้างความรู้ที่มีคุณค่าในตัวคนให้เกิดขึ้น ซึ่งแม้จะเป็นคุณค่าที่เป็นปัจเจกชนแต่มีจิตสำนึกร่วมกันอันจะก่อให้เกิดความรู้ดีเป็นชุมชนขึ้นเนื่องจากมีศูนย์กลางที่เป็นแหล่งรวมชาวบ้านในชุมชน อันจะก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันส่งผลถึงการพัฒนาต่อไป หากความรู้ดีเป็นชุมชนหายไป เท่ากับสูญเสียภูมิปัญญาของท้องถิ่นอันเนื่องมาจากชุมชนล่มสลาย ทำให้ผู้คนที่เคยรวมตัวกันเป็นภูมิคุ้มกันของชนบทกลายเป็นสาเหตุของปัญหาเอง ความรู้ดีเป็นชุมชนจะเกิดจากการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การจัดการทรัพยากรเพื่อแบ่งปันการใช้สอยอย่างยุติธรรมและยั่งยืน

การสร้างจิตสำนึกร่วมกันและความรู้ดีเป็นชุมชน จึงควรให้การศึกษาให้ชุมชนมีความรู้ในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคต เพื่อเชื่อมโยงคนแต่ละรุ่นไว้ด้วยกัน โดยจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง สร้างศักยภาพชุมชนให้มีภูมิปัญญาพัฒนาด้วยตนเองตามวิถีชุมชน ดังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 ความว่า ...การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ... และ มาตรา 23 ความว่า ...การจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ

1.2 การพัฒนาชุมชน

จากข้อมูลการวิจัยพบว่าการพัฒนาของชุมชนทั้งสองแห่งเดินทางสวนกัน กล่าวคือชุมชนบ้านแก้วเดินทางสู่อดีตซึ่งมีวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนแก่นแท้ของตนเองภายใต้วิถีธรรมชาติ ดำรงชีวิตควบคู่กับการทำงานในยามว่าง จำหน่ายในลักษณะที่เป็นผลผลิตส่วนเกิน มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีจิตวิญญาณในการตั้งใจทำงานให้เกิดความงามสูงสุด เป็นนักสร้างสรรค์ด้วยความคิดของคน เป็นนักวิจัยจากประสบการณ์ การพัฒนาในระยะสั้นชุมชนจะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแบบอย่างชนบททั่วไป ไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจหลัก ชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพอเพียงตามหลักเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน เนื่องจากผลิตภัณฑ์ไม่มีการประชาสัมพันธ์เชิงวิชาการสู่ตลาดสากล จึงมีการจำหน่ายแบบตลาดภายใน (domestic market) ในวงจำกัดไม่กระจายอย่างกว้างขวาง และไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจหลักของชาติ แต่ในระยะยาวชุมชนจะเป็นฐานการผลิตของชาติที่เป็นหมู่บ้านการผลิตวัฒนธรรม มีผู้นำของชุมชน มีความมั่นคงจากความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ควบคู่กับชุมชนยังผลิตตามวิถีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านจะรวมกันเป็นเครือข่ายชุมชนวัฒนธรรม คุณค่าของผลิตภัณฑ์จะสูงขึ้น ช่างปั้นจะมีความชำนาญ ความมั่นใจ และความคิดสร้างสรรค์

มากขึ้นเพราะได้รับอิทธิพลทางศิลปะ (aesthetic influences) จากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกชุมชน ดังปรากฏในปัจจุบันที่ชุมชนมีการผลิตที่แตกต่างไปจากเดิมบ้าง และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมจะก่อให้เกิดความสมดุลในการดำรงอยู่ ประกอบกับโลกมีความเจริญมากขึ้น สังคมตะวันตกจะทำลายวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละชาติ ทำให้วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่มีความค่าส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์สูงขึ้นไปด้วย ผู้ที่มีการศึกษาจะต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นแก่นของแต่ละชาติมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่ชุมชนทุ่งไผ่เดินทางสู่อนาคตที่เป็นสังคมสมัยใหม่ที่เป็นสากล ในระยะสั้นชุมชนจะรู้ดีกว่าตนเองมีรายได้มากขึ้นตามกระแสเศรษฐกิจระบบทุน (capitalism) เป็นตลาดสากลที่มีการจ้างงาน ชาวบ้านจะอยู่ในสถานะถูกจ้างที่ผลิตงานตามนายจ้าง ระบบการค้าแบบทุนนิยมแทนที่การค้าแบบชุมชน รูปแบบการผลิตเป็นสากลแทนที่ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน การผลิตในรูปแบบกึ่งอุตสาหกรรมทำให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก และจากภูมิหลังของสังคมไทยที่มีรากฐานวิถีชีวิตในการผลิตสินค้าเพื่อการดำรงชีพหรือแลกเปลี่ยนและค้าขายย่อยในชุมชนเท่านั้น ไม่มีประสบการณ์ในการค้าเชิงพาณิชย์ที่มีโครงสร้างใหญ่ ไม่เข้าใจระบบอุตสาหกรรมที่ต้องมีการวางแผนการผลิตและการควบคุมปริมาณการผลิตเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่มีองค์กรกลางที่จะประสานงานและควบคุมการค้า เพื่อรักษามูลค่าและคุณภาพผลิตภัณฑ์สินค้าไม่ให้เกิดผลเสียในระยะยาว ชุมชนจึงถูกควบคุมจากการค้าที่ไม่มีระบบ ต่างคนต่างเร่งผลิตจำหน่าย ไม่มีการควบคุมปริมาณการผลิต ชุมชนไม่เข้าใจระบบการตลาด ต้องอาศัยคนกลางนำไปจำหน่าย ทำให้ไม่มีความรู้ในการวางแผนการผลิตเพราะไม่ได้สัมผัสตลาดเองโดยตรง ความคิดสร้างสรรค์ก็จะลดลงเหลือแต่ฝีมือในการผลิตตามความคิดของคนกลาง ทำให้เกิดการพึ่งพาความรู้ หรือต้องพึ่งการทำงานในโรงงาน อีกทั้งยังทำลายทรัพยากรจำนวนมากจนเกิดภาวะวิกฤตด้านวัตถุดิบถึงขั้นหยุดการผลิต หากไม่มีการวางแผนการผลิตและสร้างทรัพยากรธรรมชาติขึ้นทดแทน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 ทิศทางการพัฒนาของชุมชนที่มุ่งสู่ อดีต : ความรู้ของตน
และ อนาคต : ความรู้นอกชุมชน

ประเด็น	อดีต : ความรู้ของตน พึ่งพาอาศัยกัน Interdependent	อนาคต : ความรู้นอกชุมชน พึ่งพาผู้อื่น Dependent
1. การดำรงชีวิต	พึ่งพาอาศัยกัน แลกเปลี่ยนสินค้า	พึ่งพาผู้อื่น ค่าขายเป็นเงิน
2. การบริหารเวลา	ไม่เร่งรีบ มีเวลาว่างมาก	เร่งรีบ มีเวลาน้อย
3. การตลาด	ไม่ซับซ้อน	ซับซ้อน
4. รายได้	พอเพียง	มากขึ้น
5. ปฏิสัมพันธ์ชุมชน	แน่นแฟ้น ร่วมมือ เข้มขัน	น้อย
6. ปฏิสัมพันธ์ภายนอก	ให้การยกย่อง ชุมชนเป็นเป้าหมายการพัฒนา	ควบคุม ชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา
7. กระบวนการผลิต	แบบบรรพบุรุษ	เทคโนโลยีสมัยใหม่ อุตสาหกรรม
7.1 ความรู้	ความรู้ของชุมชน	ความรู้ตั้งคนนอก
7.2 วัตถุดิบ	ในท้องถิ่น หาเอง ไม่สิ้นเปลือง	ซื้อ จ้าง
8. คุณค่า	ด้านจิตใจ	ด้านวัตถุ

นอกจากทิศทางการเดินทางของสังคมคู่อดีตและอนาคตดังกล่าว ชุมชนยังเกิดสำนึกชุมชนที่แตกต่างกัน ชุมชนบ้านแก้วจะมีความรู้ลึกเป็นเจ้าของชุมชนสูง ส่วนชุมชนบ้านแก้วมีความหลากหลายมากกว่า ความรู้ลึกเป็นเจ้าของชุมชนน้อย ส่งผลต่อการการเรียนรู้และพัฒนาของทั้งสองชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 4 สถานภาพ ดังนี้

ความรู้ลึกเป็นเจ้าของชุมชนกับสถานภาพการเรียนรู้และการพัฒนา

1) ไม่เป็นเจ้าของ - ไม่มีการเรียนรู้

เป็นสถานภาพที่ไม่มีใครรู้ลึกกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนของตนอย่างแท้จริง จึงไม่มีการดูแลรักษาวัฒนธรรมของชาติ มุ่งหาผลประโยชน์มากกว่าการศึกษาเรียนรู้ จึงไม่เกิดความรู้และการพัฒนาชุมชนไม่ตระหนักในคุณค่าของตน แต่รับรู้ความรู้ใหม่จากสังคมภายนอกทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงตามกระแสที่รับเข้ามา

2) เป็นเจ้าของฝ่ายเดียว - เรียนรู้น้อย

เป็นสถานภาพที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้ลึกเป็นเจ้าของชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว เช่น รัฐ นักวิชาการ หรือชาวบ้าน ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาและการเรียนรู้ร่วมกัน ขาดการประสานงานและร่วมมือ

ในการพัฒนา ก่อให้เกิดการวางเฉยจากฝ่ายที่ไม่รู้ดีกว่าเป็นเจ้าของ และเกิดการหวั่นไหววิชาความรู้ และผลงานจากฝ่ายที่รู้ดีกว่าเป็นเจ้าของ

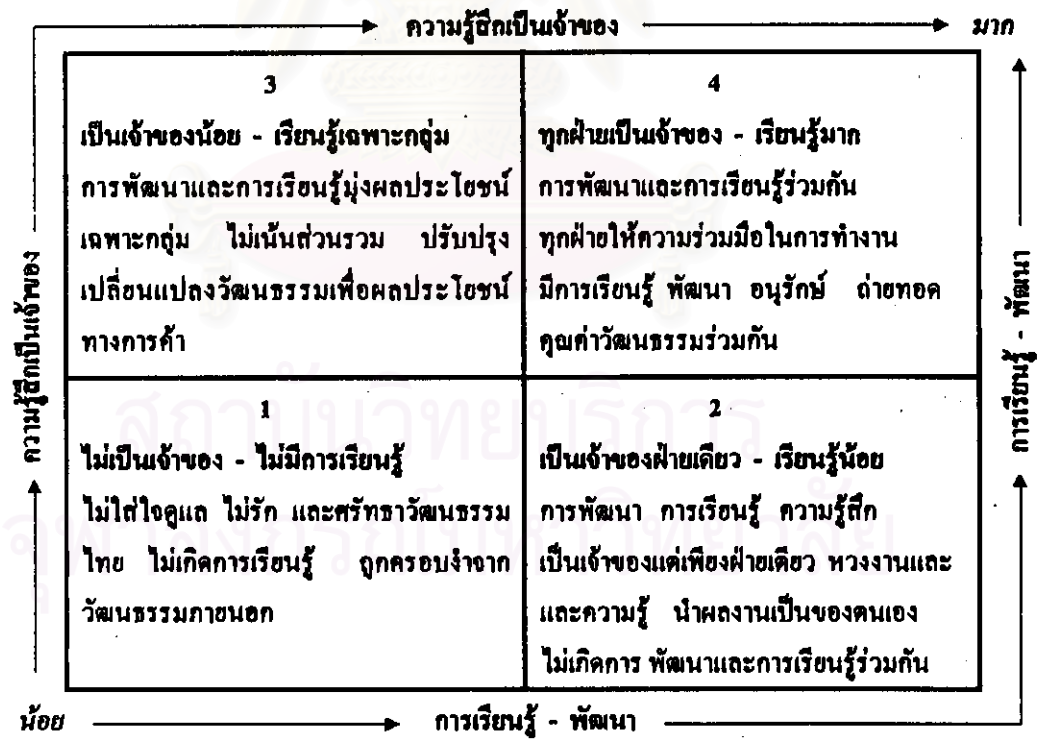
3) เป็นเจ้าของน้อย - เรียนรู้เฉพาะกลุ่ม

เป็นสถานภาพที่ทุกฝ่ายรู้ดีเป็นเจ้าของชุมชนน้อย การพัฒนาและการเรียนรู้เพื่อกลุ่มของคน ไม่นับส่วนรวม เรียนรู้ภายในกลุ่มของคน ไม่ยึดถือวัฒนธรรมส่วนรวมเป็นหลักแต่ นำวัฒนธรรมของสังคมภายนอกเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของกลุ่มในระยะสั้น

4) ทุกฝ่ายเป็นเจ้าของ - เรียนรู้มาก

เป็นสถานภาพที่ทุกฝ่ายมีความรู้ดีเป็นเจ้าของชุมชน มีการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกันมาก จนรู้ดีถึงคุณค่าที่ดำรงอยู่ร่วมกันจนเกิดสำนึกร่วมของชุมชน มีการเรียนรู้ พัฒนาวิถีชีวิต อนุรักษ์ และถ่ายทอดร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

แผนภูมิที่ 10 ความรู้ดีเป็นเจ้าของชุมชนกับสถานภาพการเรียนรู้และการพัฒนา

จากข้อมูลดังกล่าวจึงพบความไม่สมดุลของการพัฒนา กล่าวคือ ยังไม่เกิดสภาพการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาอย่างแท้จริง ชุมชนบ้านแก้วมีความสุขด้วยวิถีชีวิตชนบท แต่ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจแบบชุมชนที่ไม่สอดคล้องกับกระแสหลัก มีการเรียนรู้ในสถานภาพที่ 4 ในขณะที่ชุมชนทุ่งไผ่มีฐานะ

ทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่มีรายได้สูงกว่า แต่วิถีชีวิตไม่มีความสุขและมีการเรียนรู้ในสถานภาพที่ 3 การพัฒนาประเทศคงเลือกเดินทางไปในทิศทางใดเพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ควรมีทิศทาง การพัฒนาที่มีลักษณะหลากหลาย ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2543) เรียกว่า multi - society ชุมชนโดยรวมของประเทศอาจมีบางชุมชนที่มีลักษณะอนุรักษ์ บางชุมชนมีการ พัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และบางชุมชนมีลักษณะที่เป็นธุรกิจโดยตรง แต่ไม่ว่า จะพัฒนาในทิศทางใดควรสร้างปัญญาให้ชุมชนเพื่อจะได้เลือกพัฒนาดตนเอง โดยรู้จักรักษาวัฒนธรรม ของตนไว้ แล้วเลือกรับเทคโนโลยีจากสังคมภายนอกมารับใช้สังคมไทย ซึ่ง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2543) เรียกว่า “จิตใจไทย เทคโนโลยีสากล” หากชุมชนได้รับ เทคโนโลยีจากสังคมภายนอกมาทั้งหมด ในระยะยาวจะล่มสลายได้ จึงกล่าวได้ว่าทิศทางการพัฒนา จะมีลักษณะหลากหลายภายใต้ระบบเศรษฐกิจหลายทางที่ค้ำองพึ่งพาทุนวัฒนธรรมและเศรษฐกิจทุนนิยม ที่รู้จักใช้ให้เหมาะสม

การแก้ไขปัญหาคความไม่สมดุลในการพัฒนาจึงต้องมีการให้การศึกษา สร้างความเข้าใจทั้งภาค รัฐและประชาชนต่อการพัฒนาว่าควรจะดำเนินการอย่างไร ซึ่งจากรายงานคณะกรรมการโลกว่า ด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา (ม.ม.ป.:25) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตที่นำความเจริญก้าวหน้า และพลังสร้างสรรค์มาสู่สังคม การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือพิพิธภัณฑ์ที่ให้บริการอย่างมี นูรณาการ สหวิทยาการ เชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นและภูมิภาคดั้งเดิมเอาไว้ จะช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็น ปึกแผ่นได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2538:25) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งของสังคม จะต้องอยู่บนรากฐานของตนเอง การสร้างมิติใหม่ทางวัฒนธรรมต้องไม่ขัดแย้งกับรากฐานสังคมเดิม วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม เมื่อชุมชนมีการประสานวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาทั้งด้าน เศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืนชุมชนจะพัฒนาไปได้

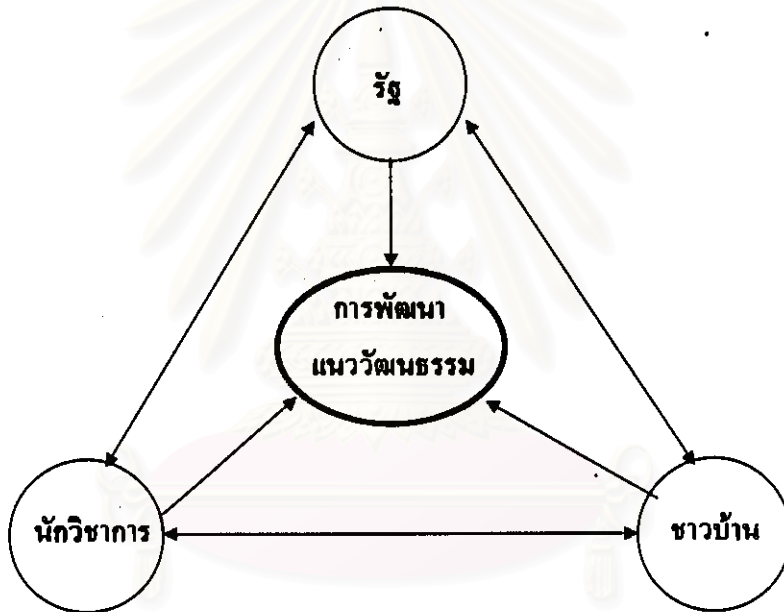
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2542:6-7) กล่าวถึง สังคมไทยมีสถาบันหลักคือชุมชนท้องถิ่นที่อุดม ด้วยวัฒนธรรมหลักของชาติ ก่อให้เกิดเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งโดยธรรมชาติ เพราะ วางอยู่บนสถาบันที่เป็นของชาติอย่างแท้จริง มีความเป็นตัวเราอย่างเข้มข้น การพัฒนาแนวเศรษฐกิจ วัฒนธรรมจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับชาติ โดยรักษาความ เป็นชุมชนที่ประกอบด้วยวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ความภาคภูมิใจของชุมชน ควบคู่กับ ความเจริญทางเทคโนโลยี การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นการพัฒนาตามกระแสหลักแต่เพียง ภายนอก แต่ภายในเป็นระบบครอบครัวและชุมชนที่มีความอบอุ่น

นอกจากนี้ยังให้ทัศนะว่ากรณีชุมชนทุ่งไผ่ที่ตกอยู่ภายใต้การสกดแบบทุนนิยมจนชาวบ้าน ไม่เกิด การเรียนรู้และไม่สามารถหลุดออกจากระบบได้ หากต้องการจะสร้างการเรียนรู้และความสมดุลใน การพัฒนา นักวิชาการและศิลปินนักคิดที่อยู่ในชุมชนต้องร่วมมือช่วยเหลือชุมชน ด้วยการให้ความรู้

ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนเกิดทางเลือกในการพัฒนาตนเองได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2543)

ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวรัฐจึงควรแก้ไขด้วยการกำหนดบทบาทการพัฒนาแนววัฒนธรรมที่เกิดจากความร่วมมือ 3 องค์กรหลักคือ ภาครัฐ นักวิชาการ และชุมชน ร่วมกันสร้างแนวทางการพัฒนาที่เป็นธรรมและเหมาะสมที่สุดเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

แผนภูมิที่ 11 การพัฒนาแนววัฒนธรรมที่เกิดจากความร่วมมือ 3 องค์กรหลัก

การพัฒนาจะเกิดจากความร่วมมือสามฝ่ายเพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนา โดยถือว่าชาวบ้านเป็นเจ้าของวัฒนธรรม นักวิชาการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมและสร้างความตระหนักต่อสังคม และความร่วมมือจากนักวิชาการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่แตกต่างกัน โดยมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนและดำเนินการให้สอดคล้องกับระดับมหภาค หากฝ่ายรัฐดำเนินการฝ่ายเดียว จะเกิดการควบคุมแนวทางการพัฒนาที่ไม่เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน หรือหากประชาชนดำเนินการฝ่ายเดียวจะขาดการสนับสนุนและขาดการเชื่อมโยงกับภาพกว้างของรัฐ หรือหากนักวิชาการดำเนินการฝ่ายเดียวโดยยึดถือแต่เพียงแนวคิดทฤษฎีที่ไม่คำนึงถึงความรู้ของชุมชน จะไม่เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างแท้จริง

หากความร่วมมือสามฝ่ายในการพัฒนาให้เหมาะสมกับชุมชนที่แตกต่างกัน ให้สอดคล้องกับภาครัฐเพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนา จนเกิดการเรียนรู้ พัฒนา รักษา และถ่ายทอดจนเป็น

การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไม่รู้จักจบ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งในทัศนะของ จุมพล พุทธิภทรชิวิน (2543 :1) เรียกว่า win - win strategy คือทุกฝ่ายเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการทำงาน ไม่มีผู้ใดรู้สึกว่าเป็นผู้ล้มเหลว นอกจากนี้ในรายงานเสนอต่อยูเนสโก โดยคณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (1996 :117 - 119) ยังกล่าวถึงการดำเนินงานร่วมกันว่าจะช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและระหว่างชาติ

นอกจากการสร้างบทบาทความร่วมมือแล้ว ยังพบว่าชุมชนยังขาดการเผยแพร่ความรู้ของชุมชน รัฐจึงควรประชาสัมพันธ์สร้างคุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งศูนย์ศึกษา วัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยว เผยแพร่ความรู้สู่ตลาดสากลผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบสื่อบรรยาย ทัศนศึกษา โดยเฉพาะในระบบการศึกษา ควรจัดหลักสูตรที่ส่งเสริมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยเพื่อให้รู้จักตัวเอง เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันของความเป็นชาติ และควรจัดหลักสูตรการศึกษาในต่างประเทศที่ว่าด้วยเอเชียศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะไม่เป็นเพียงการเผยแพร่เฉพาะชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเผยแพร่ทั้งระบบของวัฒนธรรมไทยเพื่อนำมาอารยประเทศได้รู้จักแบบอย่างความเป็นไทย

สรุป

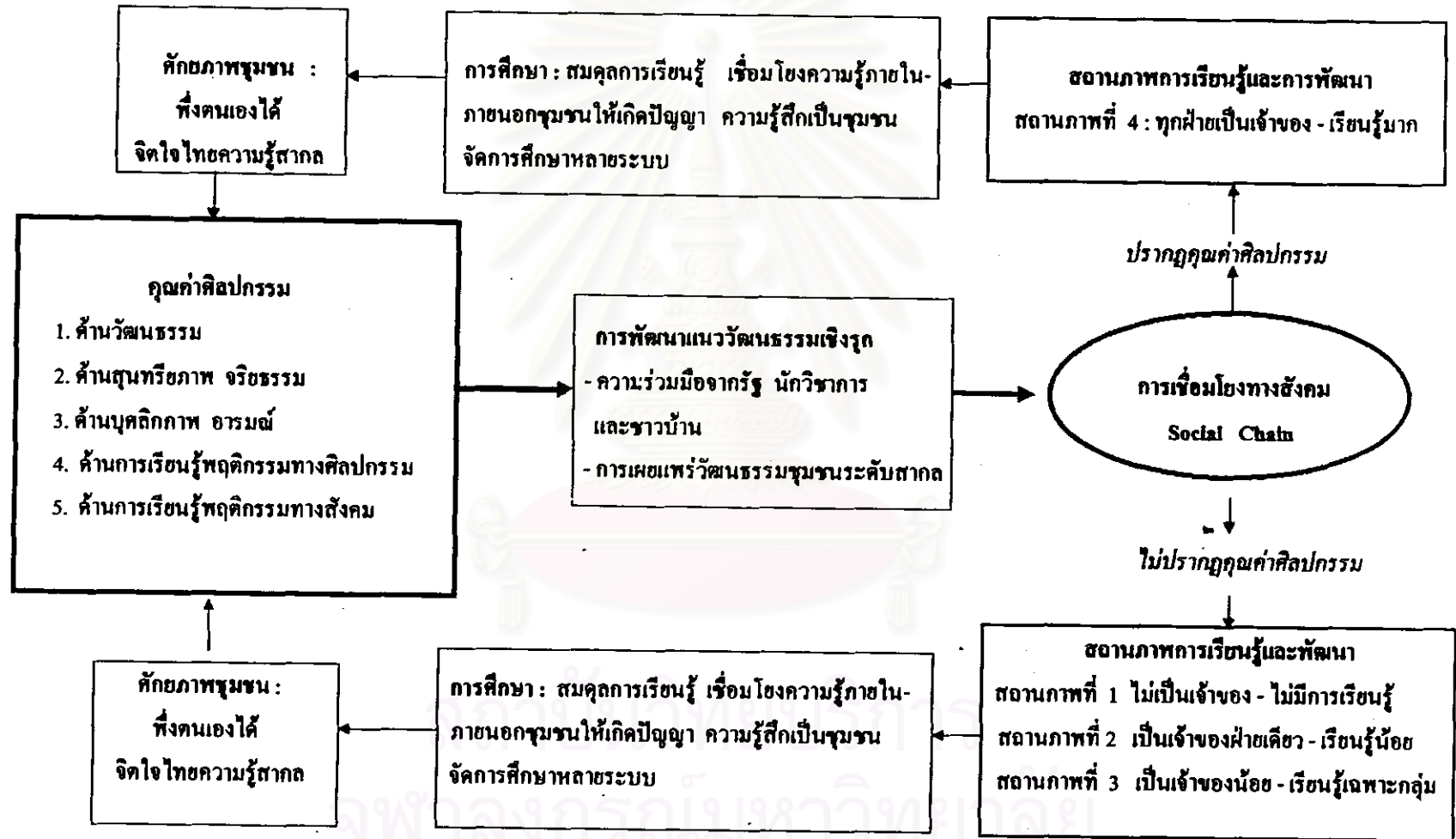
จากภาพความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนดังกล่าว พบว่าคุณค่าศิลปกรรมหากได้รับการพัฒนาแนววัฒนธรรมเชิงรุก ที่ได้รับความร่วมมือจากรัฐ นักวิชาการ และชาวบ้าน มีการกระจายความรู้ของชุมชนสู่สากล จะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางสังคม (social chain) ซึ่งหากชุมชนใดปรากฏคุณค่าศิลปกรรมส่งผลให้สังคมเรียนรู้และพัฒนาในสถานภาพที่ 4 ซึ่งทุกฝ่ายรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มีการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกัน แต่ไม่ส่งผลต่อฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและภาพรวมของประเทศ จึงควรสร้างสมดุลการเรียนรู้ด้วยการเรียนรู้สังคมภายนอก เชื่อมโยงความรู้ให้เกิดปัญญา จัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดศักยภาพชุมชนพึ่งตนเอง และสามารถปรับความรู้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาแต่ยังรักษาแก่นความรู้ของตนไว้ได้ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเองจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ มีระบบเศรษฐกิจสองทางที่ต้องพึ่งพาทุนทางวัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่รู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย เพื่อการพัฒนาภายใต้จิตใจไทยเทคโนโลยีสากล

ในขณะที่หากการพัฒนาชุมชนไม่มีความร่วมมือจาก 3 ฝ่าย ภาพการเชื่อมโยงทางสังคมไม่ปรากฏคุณค่าศิลปกรรม จะก่อให้เกิดสังคมการเรียนรู้และพัฒนาในสถานภาพที่ 1 ที่ไม่มีใครรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ไม่มีการเรียนรู้ ไม่ใส่ใจดูแลชุมชนทำให้ถูกครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกหรือในสถานภาพที่ 2 ที่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของฝ่ายเดียว การพัฒนาและการเรียนรู้ค่อย ๆ ไม่มีการทำงานร่วมกัน หรือในสถานภาพที่ 3 ความรู้สึกเป็นเจ้าของน้อย เกิดการพัฒนาและเรียนรู้เฉพาะ

กลุ่ม เน้นผลประโยชน์กลุ่มมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดผลเชิงลบหรือเกิดเฉพาะกลุ่มของตน จึงควรให้การศึกษาเพื่อที่สร้างสมดุลการเรียนรู้ด้วยการเรียนความรู้สังคมภายในและภายนอกให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตตามวิถีของตน เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและระหว่างชุมชนเพื่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคม อีกทั้งจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดศักยภาพชุมชนพึ่งตนเองได้เช่นเดียวกัน ภาพความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน เสนอเป็นแผนภูมิความสัมพันธ์ได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. การศึกษากับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

การให้การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้พึ่งตนเองได้ มีจิตใจไทยความรู้สากลดังกล่าว สอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เน้นความสำคัญของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และการประสานความรู้ระหว่างสังคมภายในและภายนอก ด้วยการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยตรง

การจัดหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวเน้นคนและชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาด้วยการจัดการศึกษาเพื่อทุกคน (education for all) ด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (long - life education) โดยระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต... ต่อเนื่องกับมาตรา 7 ที่ระบุว่า ...ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับความภูมิใจในความเป็นไทย...ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้สากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ในมาตรา 23 ยังระบุรายละเอียดในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- 1) ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย
- 2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
- 3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ภูมิปัญญา
- 4) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ทั้งนี้มาตรา 24 ได้กล่าวถึงรายละเอียดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระกิจกรรม ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ ได้อย่างสมดุล ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อีกทั้งประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพได้ทุกเวลาทุกสถานที่ หน่วยงานที่สามารถร่วมมือเพื่อจัดการศึกษา ดังกล่าวประกอบด้วย กระทรวงศึกษาธิการ เขตการศึกษาจังหวัด กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมการพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หน่วยงานเหล่านี้สามารถจัดประชุมว่าด้วยการพัฒนาชุมชนด้วยวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนเป็น ศูนย์การศึกษา เพื่อนำไปสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ สถานที่ท่องเที่ยว แหล่งสร้างอาชีพและรายได้ ของชุมชนต่อไป โดยมีรูปแบบความร่วมมือของหน่วยงานในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบการศึกษาที่แตกต่างกัน 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการร่วมมือของหน่วยงานในการจัดการศึกษาท้องถิ่น

1. การศึกษาในระบบ (formal education) หน่วยงานส่งเสริม สนับสนุนครูผู้สอนด้านวิชาการ งบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร กิจกรรมการศึกษา สื่อการเรียนการสอน การพัฒนาความรู้ครูผู้สอนให้สามารถจัดการศึกษาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระทรวงศึกษามีบทบาทในการนิเทศติดตามและให้คำแนะนำแก่โรงเรียนในการจัดการศึกษาและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการศึกษาทั้งสามระบบ
2. การศึกษานอกระบบ (nonformal education) ศึกษาธิการเขต องค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบลจัดให้มีเครือข่ายการฝึกอบรม ทัศนศึกษาให้ความรู้แก่บุคคลภายในและภายนอกชุมชน สร้างความเข้าใจแก่ผู้ปกครอง ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องบทบาทในการร่วมกันจัดการศึกษา พัฒนาคความรู้สารสนเทศและเทคโนโลยีจากสังคมภายนอก เพื่อนำกลับมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน
3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) กรมศิลปากรดำเนินการจัดทำศูนย์ข้อมูล หรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีข้อมูลเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและชุมชน เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และทัศนศึกษาทางวิชาการ กรมการพัฒนาชุมชนร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดำเนินการสร้างศูนย์กระจายข่าวเพื่อให้บริการและเผยแพร่ข้อมูลชุมชนโดยสามารถปรับประยุกต์เทคโนโลยีจากสังคมภายนอกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเหมาะสม ศึกษาธิการ

เขตจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทัศนศึกษาโดยให้นักเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทในการเป็นวิทยากรนำชมชุมชนของตน

นอกจากความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญโดยตรงคือนักเรียนคือ ผู้บริหารการศึกษาและครูผู้สอนที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักและเห็นความสำคัญและคุณค่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยที่ครูผู้สอนเข้าใจบทบาทการศึกษาว่าไม่มีใครรู้หมดทุกอย่าง ครูเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนการสอนและเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้แก่นักเรียน ตำราและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับครู ทั้งนี้ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้ดียิ่งขึ้น อันจะนำมาสู่ความร่วมมือและร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

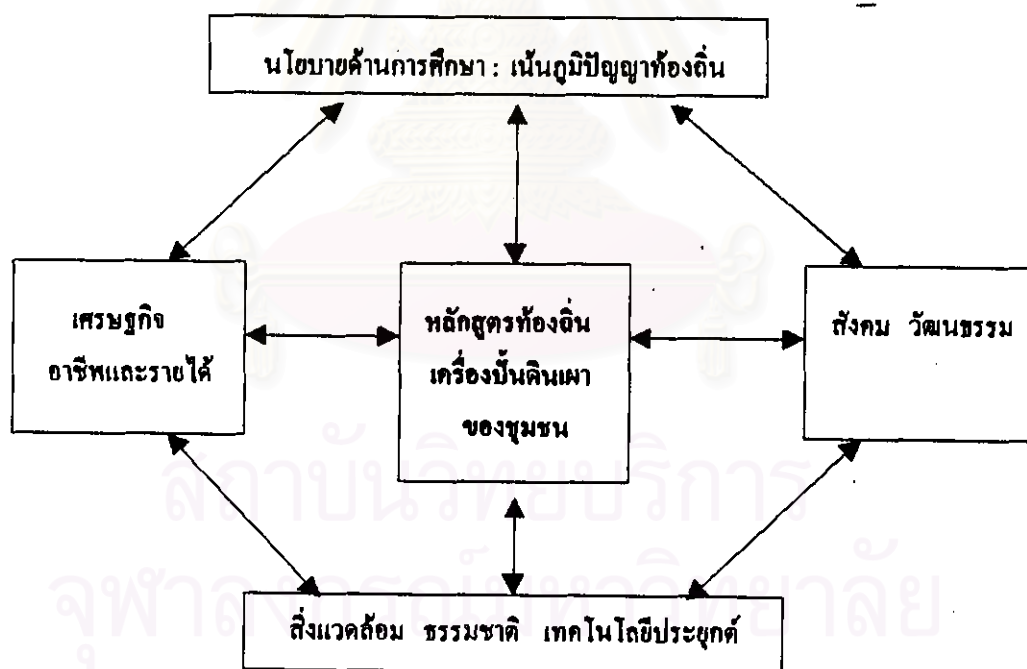
ความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐดังกล่าวจะเป็นการตอบสนองพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้งในด้านนโยบายการศึกษาตามมาตรา 6 และ 7 ด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและเทคโนโลยี กล่าวคือ หลักสูตรท้องถิ่น: เครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาจะสอนให้นักเรียนเข้าใจและภูมิใจต่อคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาช่างปั้น คุณค่าจากพฤติกรรมทางศิลปกรรมที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นวิถีชีวิตชุมชน ก่อให้เกิดบุคลิกภาพที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความสุขต่อการทำงานและการดำรงชีวิต คุณค่าจากการเรียนรู้เหล่านี้จะพัฒนาคนไทยให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย อีกทั้งการศึกษาภาคปฏิบัติที่ให้นักเรียนทำงานร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จะก่อให้เกิดการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของช่างปั้นที่ทำงานพึ่งพาอาศัยกัน รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจจากการปฏิบัติจริง และรู้สึกว่าเป็นกลุ่มการเรียนรู้ที่เป็นสมาชิกหนึ่งของกลุ่มสังคมช่างปั้น เกิดสมานฉันท์และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

นอกจากนี้การเรียนรู้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนยังเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย ก่อให้เกิดความรู้ ความตระหนักในคุณค่าความเป็นไทยและการดำรงชีวิตอย่างไทยที่มีการผลิตแบบพื้นบ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าปัจจุบันสังคมส่วนใหญ่จะมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น แต่เมื่อนักเรียนมีการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นย้ำการสร้างจิตสำนึกร่วมในคุณค่าของสมบัติชุมชนที่เป็นส่วนรวม การดำรงอยู่ร่วมกันที่ไม่ทำลายธรรมชาติ ประกอบกับการเรียนรู้แบบบูรณาการที่นำความรู้จากสังคมภายนอกมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การนำเทคโนโลยีมาสร้างเตาเผาที่ประหยัดเชื้อเพลิงแต่ยังคงวิธีการผลิตแบบพื้นบ้านที่มีคุณค่าด้านช่างฝีมือ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าสูงโดยไม่ต้องผลิตจำนวนมาก

ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและของชาติ การนำวิทยาการสารสนเทศมาเผยแพร่ความรู้ของชุมชนในระดับสากล จะทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ สร้างอาชีพและรายได้ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

จากการศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่น : เครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ดังกล่าวจึงตอบสนองนโยบายด้านการศึกษาที่ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเรียนรู้ สร้างความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยและสากล ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 13 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรท้องถิ่น : เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนกับนโยบายด้านการศึกษา

การนำเสนอคุณค่าศิลปกรรมที่ปรากฏในการวิจัยเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพและคุณภาพตามแผนการจัดการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยละเอียดในภาคผนวก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 นโยบายการพัฒนาประเทศเน้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาตามกระแสหลักทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยละเลยกระแสด้านวัฒนธรรมที่ประเทศไทยมีความมั่งคั่งและเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมสูงมาก จึงควรถูกกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศด้วยกลยุทธ์วัฒนธรรมเชิงรุก โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมนำการพัฒนา ให้มีระบบการจัดการและให้การศึกษาอย่างกว้างขวางและจริงจัง เพื่อปรับทุนทางวัฒนธรรมของคนให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจยุคใหม่ แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นชาติไว้ได้ ด้วยการจัดการศึกษาให้ความรู้ความเข้าใจและสร้างคุณค่าวัฒนธรรมไทยให้ปรากฏต่อประชาคมโลก วัฒนธรรมของประเทศจึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้รับประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเราเอง

1.2 การจัดนโยบายการศึกษาและการพัฒนาควรใช้มิติทางวัฒนธรรมที่หลากหลายเชื่อมโยงกันในทุกด้าน ทั้งภาครัฐ นักวิชาการ และชุมชน โดยมีเนื้อหาที่เป็นการบูรณาการนำความรู้จากหลายสาขาเพื่อเชื่อมโยงความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความคิดริเริ่มและการทำงานเป็นหมู่คณะ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กันอย่างจริงจัง โดยคำนึงถึงทรัพยากรในท้องถิ่น การมีอิสระในการทำงาน เรียนรู้เชื่อมโยงสิ่งที่เป็นสากลและสิ่งที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่นเพื่อให้ชุมชนได้เลือกวิถีชีวิตของตนเอง ที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยมีความสุขและมีเศรษฐกิจที่สมดุลกับกระแสเศรษฐกิจหลัก

2. ข้อเสนอแนะหน่วยงานภาคปฏิบัติ

2.1 การพัฒนาโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา ควรคำนึงว่าชุมชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุนชุมชนมากกว่าเป็นผู้ควบคุมชุมชน ด้วยการสร้างเครือข่ายการทำงานในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายชุมชนอื่นและตลาดภายนอก ควรจัดตั้งหน่วยงานวัฒนธรรมเชิงรุกที่จะประสานทุนทางสังคมด้านวัฒนธรรมเข้ากับกระแสสังคมโลก ให้การศึกษาแก่ชุมชนได้เรียนรู้ตนเองและสังคมภายนอก เพื่อปรับวิถีชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ควรส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม ใช้สื่อสารมวลชนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์เผยแพร่คุณค่าวัฒนธรรมให้สังคมไทยและสังคมโลก เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ย้อนกลับสู่ชุมชน

2.2 การศึกษาควรเน้นการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจด้วยการปฏิบัติจริง

จัดสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ทุกคนเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง เข้าใจตนเองก่อนแล้วจึงขยายกว้างออกไป เป็นความสัมพันธ์กับผู้อื่น ให้ทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิตของตนและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม มีส่วนร่วมในการทำงานกับผู้อื่นเพื่อจะอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้เพื่อชีวิตด้วยการพัฒนาปัจเจกชน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา สุขทริยภาพ ความรับผิดชอบ มีศีลธรรม มีวิจารณ์ญาณ และมีคุณพินิจว่าตนเองควรจะดำเนินการอย่างไรเมื่อต้องเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต

3. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

ข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง มีแนวคิดในการนำไปใช้ดังนี้

3.1 ในด้านการพัฒนาชุมชนไทยที่มีวัฒนธรรมเป็นแกนเชื่อมโยงวิถีชีวิตให้อยู่ได้บนวิถีของตนเอง แต่ปัจจุบันวัฒนธรรมสากลเข้ามาลดบทบาทของวัฒนธรรมไทย ผลจากการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่คุณค่าศิลปกรรมมีผลต่อการดำเนินชีวิตในชุมชน เกิดการเรียนรู้ในชุมชน และการดำรงอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผูกพันกับชุมชนที่ตนดำรงอยู่ อันจะส่งผลต่อการร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาของคนโดยไม่ทิ้งชุมชนไป การพัฒนาจึงควรพินิจในสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชนที่สามารถสร้างวิถีชีวิตให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง แล้วส่งเสริมให้สิ่งนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนให้ชุมชนมีการเรียนรู้เพื่อสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จในการทำงานอย่างมีความสุข มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและชุมชน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนของตน คุณค่าที่ปรากฏเด่นชัดในชุมชนไทยคือวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น การทอผ้า การจักสาน โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น เตาบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เตาแม่น้ำน้อย จังหวัดสิงห์บุรี เตาต้นกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เตาบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี เตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย เป็นต้น นักพัฒนาสามารถพัฒนาชุมชนได้บนพื้นฐานความรู้ทางวัฒนธรรมดังกล่าว

3.2 ในด้านการศึกษาควรสร้างสมดุลการเรียนรู้ด้วยการศึกษาความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เชื่อมโยงความรู้ เรียนเพื่อรู้ เข้าใจ และปฏิบัติได้จริง อีกทั้งเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามารถทำงาน ตัดสินใจและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีสติปัญญา ไหวพริบ มีเสรีภาพในการคิดอย่างมีคุณพินิจ มีความรู้ตึกนิกคิดและจินตนาการเพื่อพัฒนาความสามารถของตน และกำหนดวิถีชีวิตของตนท่ามกลางการแปรเปลี่ยนของสังคมหลังยุคสมัยใหม่ ด้วยการใช้องค์ความรู้ การศึกษาท้องถิ่น ให้แพร่หลายและสอดคล้องในแต่ละชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

4.1 ศาสตร์ของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการเก็บข้อมูลที่ลึกซึ้งซึ่งเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ที่นักวิจัยต้องการ ซึ่งอาจจะเป็นการมุ่งตรวจสอบความรู้ (verificative) หรือสร้างความคิดใหม่ (generative) มุ่งศึกษาภาวะจิตวิสัย (subjective) หรือวัตถุวิสัย (objective) นักวิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยภาคสนามที่ต้องดึงพร้อมด้วยวุฒิภาวะทางวิชาการ ต้องเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ไม่อคติต่อข้อมูล มีความเป็นกลางและเที่ยงตรงอย่างที่สุด มีความสามารถในการปรับตัวกับภาคสนามที่ตนไม่คุ้นเคย มีอรรถาศัยที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล มีสายตาคามองมุมกว้างเป็นภาพสามมิติ ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อีกทั้งมองรอบด้าน 360 องศา โดยศึกษาบริบทที่อยู่รอบเหตุการณ์เพื่อตีบหาสาเหตุ ความหมาย และผลของสิ่งที่เกิดขึ้น ด้วยการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกที่ต้องอยู่ติดภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและมีจำนวนมากเพียงพอที่เป็นจริงเชื่อถือได้ ซึ่งสุถิตถัมภ์ ศรีบุรี นักวิชาการด้านศิลปศึกษา กล่าวว่า ควรให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิมากที่สุด และยังคงตรวจสอบข้อมูลภาคสนามทั้งในเชิงเนื้อหา ทฤษฎี และวิธีการเก็บข้อมูล แล้วตั้งเป็นสมมุติฐานเบื้องต้นของเหตุการณ์ที่ค้นพบ ซึ่งผู้วิจัยต้องเชื่อมโยงและจัดเรียงข้อมูลแต่ละเหตุการณ์ให้เป็นภาพร่างเบื้องต้น ที่อาจจะยังจัดเรียงไม่เป็นระบบที่ดี อาจารย์ที่ปรึกษาจะมีค่าสูงยิ่งในการปรับภาพอีกครั้งหนึ่งให้เข้ารูปรอยที่เด่นชัดขึ้น และมีน้ำหนักเพียงพอที่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลต่อไป หรืออย่างน้อยเพื่อตอบคำถามหรือข้อสงสัยที่อาจเกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ความสามารถทางสมองด้านตรรกศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งที่นักวิจัยภาคสนามจะต้องใช้วิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา ซึ่งสามารถอธิบายความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปได้ได้อย่างมีเหตุผลน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ อันจะนำไปสู่การอธิบายภาพรวมอื่นที่จับซ่อนมากขึ้น อีกทั้งยังต้องใช้ความสามารถทางสมองด้านศิลปะการเขียนเชิงพรรณนาที่จะต้องสกัดข้อมูลที่ไม่น่าเป็นออก และนำข้อมูลที่จำเป็นมาร้อยเรียงให้เกิดเป็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่ง ศุภางค์ จันทวานิช นักวิชาการด้านการวิจัยภาคสนามกล่าวเปรียบเทียบกับว่าเหมือนช่างตัดเสื้อที่ต้องคัดเศษผ้าออกเพื่อให้เหลือเป็นเสื้อที่ใช้งานได้ หรือเป็นนักต่อภาพปริศนา (jigsaw puzzle) ที่ต้องถ่างโคลนที่ติดอยู่บนตัวต่อแต่ละตัวออกแล้วนำมาต่อเรียงกันให้เป็นภาพที่สมบูรณ์ ความสามารถดังกล่าวผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ความรัก ความเพียรพยายามฝึกฝนในการทำงานสนามและการเขียนรายงาน เพื่อสร้างประสบการณ์และความชำนาญในการวิจัยภาคสนามซึ่งเป็นศาสตร์ที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง

4.2 วัฒนธรรมของชาติคือชีวิตของคนไทยทั้งชาติที่ยังปรากฏในด้านรูปธรรมและนามธรรมอีกมากมาย ซึ่งนักวิจัยสามารถวิจัยและพัฒนา (research and development) สืบค้นหาคุณค่าทั้งในด้านปัจเจกชนและสังคม อีกทั้งศึกษาลักษณะการตีบทอดความรู้ดั้งเดิมจากอดีตถึงปัจจุบัน

ที่ไม่มีมีการขาดช่วง ซึ่งจะเกิดการเรียนรู้โดยตรง (direct learning) จากชุมชนสู่ชุมชนโดยไม่มีผู้นำเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้ทางอ้อม (indirect learning) แล้วนำคุณค่าดังกล่าวมาขยายผลอย่างกว้างขวางสอดคล้องกับการพัฒนาในภาพกว้างของรัฐ จะก่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 22 สรุปภาพรวมการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการวิจัย	สรุปผล	ข้อเสนอแนะ
1. ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าศิลปกรรมของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา	- ศึกษาเอกสาร - สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ - ศึกษาภาคสนาม ด้วยการสังเกต สัมภาษณ์เจาะลึก และสนทนากลุ่ม	1. คุณค่าศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนคือ 1) คุณค่าด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วยคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาช่างปั้น 2) ด้านสุนทรียภาพและจริยธรรม ประกอบด้วยความงามตามแนวปรัชญา แนวศิลปกรรมและแนวจริยธรรม 3) ด้านบุคลิกภาพและอารมณ์ 4) ด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางศิลปกรรม ประกอบด้วยพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองกับแบบมีส่วนร่วม และเนื้อหาการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ประกอบด้วยการเรียนรู้แบบสหวิทยาการและการคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น 5) การเรียนรู้ทางพฤติกรรมทางสังคม ประกอบด้วยทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน	1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1 ควรคำนึงทางเลือกการพัฒนาโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมนำการพัฒนา ให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจยุคใหม่ แต่ยังรักษาความเป็นชาติไว้ได้ 1.2 ควรเชื่อมโยงทั้งภาครัฐ นักวิชาการ และชุมชน และมีเนื้อหาที่เป็นบูรณาการ คำนึงถึงทรัพยากร เรียนรู้เชื่อมโยงสิ่งที่เป็นสากลและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน 2. ข้อเสนอแนะหน่วยงานภาคปฏิบัติ 2.1 รัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนสร้างเครือข่ายการทำงานใน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการวิจัย	สรุปผล	ข้อเสนอแนะ
<p>2. ศึกษาเชิงวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา</p>	<p>- ศึกษาข้อมูลสนาม ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์เจาะลึก และสนทนากลุ่ม</p>	<p>2. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันกับชุมชน ทพบ่าเกิดขึ้น 2 แนวทางคือ</p> <p>2.1 หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้าใจ การตัดสินใจได้เอง ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกและหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับและการปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก</p> <p>2.2 หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับความรู้ใหม่ภายนอกชุมชน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ การตัดสินใจเองไม่ได้ ความไม่มั่นใจ ความไม่ภูมิใจ และการขาดเกียรติภูมิ ส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบ และหากชุมชนเกิดความไม่คุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่น การวางเฉยและการปรับตัวไม่ได้ต่อพฤติกรรมภายในชุมชน ความไม่พอใจและความไม่รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย</p>	<p>ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับสังคมภายนอก สร้างองค์กรวัฒนธรรมเชิงรุก ส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม และเผยแพร่วัฒนธรรมสู่สังคมไทยและสังคมโลก</p> <p>3. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้</p> <p>3.1 ควรพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้ จากทุนทางสังคมที่มีอยู่มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีความสุข มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้งในและนอกชุมชน</p> <p>3.2 ด้านการศึกษาควรเน้นการศึกษาอย่างสมดุล ตามหลักสูตรท้องถิ่น เชื่อมโยงความรู้ภายใน-ภายนอกชุมชน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันเพื่อพัฒนาคนและกำหนดวิถีชีวิตของคน</p> <p>4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย</p> <p>4.1 นักวิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยภาคสนามที่ต้องมีวุฒิภาวะทางวิชาการ เก็บข้อมูลเป็นระบบ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาที่ได้ภาพชุมชนที่ชัดเจน</p>
<p>3. สร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน</p>	<p>- วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม - สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ วิจารณ์และเสนอแนะ</p>	<p>3. รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน ทพบว่าคุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติต่อตนเองพร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเหตุผล หากเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมาก แต่ถ้ามเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบ จะเกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย</p>	<p>4.2 ควรมีการวิจัยคุณค่าศิลปกรรมด้านอื่นๆ และศึกษาชุมชนที่มีการถ่ายทอดความรู้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ขาดตอน เพื่อศึกษาวิธีการเรียนรู้ทางตรงของชุมชนโดยไม่ผ่านผู้นำ แล้วขยายผลการวิจัยอย่างกว้างขวางให้สอดคล้องกับภาพกว้างของรัฐ</p>